

Ларыса Доўнар

Абразкі з кніжнага жыцця Мінска

Кніга, якую мы шукаем, каб быць не горшымі

Раскрыць таямніцу нараджэння друкаванай кнігі ў Мінску здаецца вельмі проста. Дастаткова ўзяць добра вядомую «чырвоную» «Кнігу Беларусі, 1517—1917», «пайсці» следам за геаграфічнай падказкай «Минск» — і ўсё будзе зразумела: выданне 1622 года — «*Казанье на чиненю памяти по зешлом его милости пану Александрови Федоровичу Шептицком, през отца Павла Домжива Лютковича игумена менского отпращованое месяца декабря 20 в року 1622*» — і ёсць адказ, але сумненні застануцца, бо не ўказаў дакладна друкар дзе, у якім месцы адціснуў ён сваё «Казанне». Хоць сувязь з месцам ёсць. «Казанне» выдаў першы ігумен праваслаўнага Петра-Паўлаўскага манастыра ў Мінску Павел Дамжыў Лютковіч († каля 1634 г.), які ажыццяўляў выдавецкую дзейнасць спачатку ў Вільні і Еўі, а пазней на Львоўшчыне і Валыні і меў «пры сабе» ўласны друкарскі станок. У Мінску ў 1611—1617 гадах ён займаўся ўзвядзеннем праваслаўнага манастыра, арганізацыяй дзейнасці брацтва, пасля ўзначаліў яго школу. Гісторыкі таксама сцвярджаюць, што ў 1613 годзе праваслаўнае брацтва Іаана Хрысціцеля пры Петра-Паўлаўскім манастыры ўзнавіла ў горадзе дзейнасць праваслаўнай трохкласнай брацкай школы, адкрыла друкарню і шпіталь. Прыкладна ў гэты

самы час і ўніяты, якія заснавалі ў Мінску Свята-Духаў мужчынскі кляштар і адкрылі духоўную семінарыю (каля 1615 г.), маглі займаць уласную друкарню ў 1616 годзе ці пазней — каля 1650 года. Інакш кажучы, і праваслаўныя, і уніяты маглі «паставіць на ўзбраенне» горада друкаванае слова. Цалкам верагодным выглядае нараджэнне друкаванай кнігі ў Мінску ў першай палове XVII стагоддзя, бо такая кніга была патрэбна найперш для навучання, правядзення царкоўных службаў і палемікі, а таксама для кіравання горадам.

Толькі шэраг цяжкіх выпрабаванняў, якія абрынуліся на Мінск, пачынаючы з другой паловы XVII стагоддзя, не пакінулі і знака ад гэтага друкарскага следу, акрамя здагадак: падчас руска-польскай вайны 1654—1667 гадоў горад быў амаль цалкам разбураны, Вялікая Паўночная вайна са шведамі ў 1700—1721 гадах зноў прынесла рабаванні і спусташэнні, у пажары 1762 года выгарала цэнтральная частка Мінска, а разам з будынкамі згарэлі і кнігі з па-над стагадовай гісторыяй горада...

Жыццё аднак паступова прабілася і скрозь попел, вяртаючы мінчукам жаданне быць не горшымі хоць бы за Вільню ці Гародню, а мо нават і Варшаву, у якія найперш цяпер накіроўваліся, каб задаволіць мясцовыя патрэбы і шляхетныя амбіцыі ў друкаваным слове. Як гэта і зрабіў вядомы пісьменнік з Міншчыны *Ігнат Быкоўскі* (1750—1819), паручнік расійскіх войск, што свае мастацкія творы і пераклады на польскую мову пачаў друкаваць у Гродзенскай Каралеўскай друкарні (w drukarni Jego Królewskiej Mości) і ў варшаўскіх друкарнях *Міхала Гроля* (w Drukarni J. K. M. i Rzplitey uprzywileiowanej Gröllowskiej) —

Пра незразумелыя літаркі на вокладцы праекта «Варштан»

З нумара ў нумар, ад студзеня да снежня 2017-га на вокладцы сур'езнага праекта, прысвечанага значнай даче, размяшчаецца абракадабра?!

Ніякая не абракадабра, а... арбадакарба. Бааракадрба. Аьматацаьма. F,hfrflf,hf. Бвсблбевсб. Што мы выкарысталі для зашыфравання такога простага слова «абракадабра» — тарабарскую граматы, мудрую літарэю, шыфр пад назвай ROT1, іншыя перастановачныя ключы?

На вокладцы нашага праекта размяшчаецца не абракадабра, а зашыфраваная частка выказвання. Займець цэлы зашыфраваны выраз магчыма толькі пры чытанні ўсіх нумароў «Маладосці» за год. Сабрайшы часткі ў парадку, які супадае з нумарацыяй часопіса, знайшоўшы ключ і расшыфраваўшы выказванне, можна атрымаць ад «Маладосці» шыкоўны прыз!

Месца выдачы прызоў — рэдакцыя «Маладосці». Тэрмін выдачы: 25—31 снежня 2017 года.



у 1787 годзе, *Пятра Дзюфура* (w drukarni P. Dufour) — у 1788 годзе. Вышэйназваныя друкарні былі аднымі з буйнейшых выдавецтваў свайго часу. Дарэчы, П. Дзюфур меў як вандроўных, так і стацыянарных дыстрыб'ютараў (у тым ліку ў Гародні), якія распаўсюджвалі яго выданні. Да Мінска дасягалі і кнігі знакамітага варшаўскага кнігагандляра і выдаўца *Міхала Гроля* (Michał Gröll). Магчыма, менавіта ў 1786 годзе І. Быкоўскі, прачытаўшы ў «Gazecie Warszawskiej» (у нумары 16 ад 22 лютага), даведаўся, «że skład Gröllowski różnego gatunku książek znajdować się będzie w Mińsku i Nowogródku podczas kontraktów tego roku odprawiać się mających», і змог заключыць дамову на друк свайго зборніка вершаў «Вясковыя вечары» («Wieczory wiejskie»), першая частка якога і выйшла ў гэтай друкарні ў 1787 годзе (другая — праз год у П. Дзюфура).

Нарэшце, калі наступіў 1790 год і браты-базыльяне законна абвясцілі аб нованараджэнні ў Мінску друкаванага слова, першымі з выданняў «*Drukarni J.K.M. XX. Bazylianów*» былі менавіта творы пісьменніка Ігната Быкоўскага. Адно з іх — уласна яго твор філасофскага зместу на польскай і лацінскай мовах — «Праблема, прапанаваная для вырашэння, ці Чым бывае душа больш усхвалявана, радасцю ці смуткам?» («Kwestya podana do rozwiązania, czyli Dusza bardziej bywa wzruszona przez roskosz; czyli też przez smutek?»). Як можна даведацца з кароткай абвесткі, змешчанай у гэтым выданні 1790 года, «<...> i inne dzieła tegoż Authora wkrótce wyidą z Druku». І сапраўды, у той жа самы год выйшаў яшчэ адзін твор І. Быкоўскага — пераклад з французскай мовы на польскую і адзіная мастацкая кніга мінскіх базыльян — «Батмендзі: аповесць персідская» («Batchmendu: powieść perska»), аўтарам якой быў французскі пісьменнік Жан-П'ер Клары дэ Фларыян (Jean-Pierre Claris de Florian, 1755—1794). Дарэчы, пераклад на рускую мову — «Батменди» — з'явіўся толькі ў 1819 годзе ў Пецярбургу. Не абышлося ў першы год базыльянскага кнігадрукавання ў Мінску і без рэлігійнага выдання — «Набожэнства да найсвяцейшага [сэрца Пана Езуса]» («Nabożeństwo do najświętszego [serca Pana Jezusa]»), а ў наступныя чатыры гады асноўнымі сталі друкі прававой тэматыкі – пастановы сейма, урадавыя

законы, Канстытуцыя 3 мая 1791 г., дэкларацыя, і, як відаць, сярод апошніх — «Данясенне Яна дэ Няплюеў» («Doniesienie Jana de Neplujew»), датаванае 1794 годам. У выніку пяцігадовай друкарскай дзейнасці мінскіх базыльян убачылі свет каля двух дзясяткаў выданняў, праўда, толькі палова з іх мае пацверджанае месца нараджэння. Тым не менш гэтыя базыльянскія выданні, бясспрэчна, мінскія старадрукі, з якіх пачала жыццё ў горадзе ўласна друкаваная кніга. У 1795 годзе Свята-Духаўскі базыльянскі кляштар у Мінску быў закрыты, базыльянская друкарня з яе абсталяваннем — адным друкарскім станком, шрыфтавым начыннем (з славянскімі і польскімі літарамі) і матэрыяламі для мастацкага аздаблення выданняў — перайшла ва ўласнасць губернскага праўлення, а, з'яўляючыся з гэтага часу Губернскай друкарняй, заставалася яшчэ больш за дзесяць гадоў адзінай у горадзе.

Кніга, якую мы шукаем на шляхах да Горада

«Дажыць да вясны» азначала для мінчукоў дачакацца і вясновых кірмашоў — «кантрактаў». Тады абуджаліся і ажывалі шырокія тракты і бальшакі, брукаваныя гасцінцы і шляхі, упарадкоўваліся грэблі і альтанкі, пачыналі весела «гаманіць» нават вузкія сцежкі — усё становілася (а зрэшты і было) адным вялікім рухам, адной дарогай. З «вялікага свету» траплялі ў Мінск і новыя друкаваныя кнігі, а перад імі «ляцелі» газеты — віленскія і варшаўскія, якія запрашалі ўсіх аматараў літаратуры і навукі наведаць кантрактавыя кірмашы ў Мінску.

Пра свае выдавецкія і кнігагандлёвыя навінкі для жыхароў Літвы і Беларусі часта нагадваў у сакавіцкіх ці нават лютаўскіх нумарах «Gazety Warszawskiej» і «Gazet Wileńskich» *Міхал Гроль*: «Księgarnia Gröllowska Warszawska uwiadamia Prześwietnie Publicum, iż na następujących kontraktach w Mińsku i Nowogródku znajdować się będą następujące nowo wyszłe książki i pisma», пералічваючы некаторыя асабліва папулярныя выданні, сярод якіх «Uwagi obywatela w terażniejszych okolicznościach Polski», «Katechizm o tajemnicach rządu polskiego», «O niebezpieczeństwie wagi politycznej».



У 1780—1790-я гады М. Гроль падтрымліваў цесныя кантакты з дзвюма віленскімі друкарнямі — *Друкарняй Віленскай акадэміі і Друкарняй ордэна піяраў*, якія мелі свае кнігарні (кнігарня езуіцкай акадэміі была заснавана яшчэ ў 1681 годзе), супрацоўнічаючы «на zasadzie komisji bądź wumiany księgarskiej». Таксама ў Вільні варшаўскі кнігагандляр распаўсюджаў сваю прадукцыю і праз прыватныя кнігарні *Ігнація Бушкевіча і пана Стажынскага*, куды ў выпадку неабходнасці маглі звяртацца і мінскія аматары кніг. Можна дапусціць, што М. Гроль меў пэўныя зносіны і з мінскімі кнігагандлярамі, адным з якіх мог быць *пан Гілевіч (Gilewicz)*, «w sklepie» якога прадаваліся «za cenę mierną» і выданні мінскіх базыльяна.

Патрэбы мясцовых калекцыянераў кніг задавальнялі выданні, прывезеныя як з замежных друкарняў, так і «osobliwie krajowych». Большасць з іх, што «docierali» Мінска, былі на польскай мове, напрыклад «*Biblia sacra latino-polonica vulgate...*» (Вроцлаў, 1771), «*Akt unii kościołów protestanckich*» (Дрэздэн, 1791), «*Historia narodu polskiego*» А. Нарушэвіча (Т. V—VIII. Варшава, 1784—1786), творы М. Т. Цыцэрона «*O piwinnościach wszechstanów ludzi*» ў перакладзе С. Кашуцкага (Вільня, 1766), «*Gramatyka francuska krótko zebrana*» (Вільня, 1784), «*Księgi o stateczności*» ў перакладзе Б. Буднага (Вільня, 1766), «*Historia Indii Wschodnich*» Т. Падлескага (Вільня, 1775), «*Vajki*» Ф. Д. Князьніна (Варшава, 1776), «*Dobra gospodynia*» (Кракаў, 1784), «*Budowanie wiejskie*» П. Світкоўскага (Варшава, 1793) і інш. Паводле кнігагандлёвых каталогаў рабіліся замовы на кнігі, і нават на тыя, што знаходзіліся яшчэ ў друку, як «*Vajki wybrane Ezopa Frygijczyka z naukami moralnemi i wierszykami tudzież najpiękniejsze bajeczki Fedra i Filelfa, po polsku, francusku i po niemiecku*» («w druku»). У асартыменце прадаваных кніг, акрамя мастацкіх твораў, былі навуковыя, вучэбныя, для самаадукацыі і вольнага часу; па гісторыі, рэлігіі, арыфметыцы, праву, геаграфіі, граматыцы — перакладныя і арыгінальныя, для дарослых і дзяцей, выдадзеныя ў краёвых і заходнееўрапейскіх друкарнях.

Аб разнастайнасці і сталай прысутнасці ў горадзе шматмоўнай кніжнай прадукцыі сведчыць складзены ў 1805 годзе і надрукаваны «Каталог кніг, якія знаходзяцца ў Мінску ў кнігарні

Антонія Мушыньскага» («*Katalog Xiąg znajdujących się w Mińsku w Xięgarni Antoniego Muszyńskiego*»). У ім прадстаўлена больш за 560 найменняў для кнігагандлёвых прапаноў мясцовым аматарам навукі і чытання на польскай, французскай, нямецкай, рускай, лацінскай і англійскай мовах. Значная колькасць асартыменту гэтай кнігарні — мастацкія творы і рэлігійная літаратура. Адначасова запатрабаванымі і неабходнымі былі кнігі для вядзення гаспадаркі і агародніцтва, па педагогіцы, этыцы і маральнасці, гісторыі і палітыцы, праву, філасофіі, медыцыне, геаграфіі, астраноміі, батаніцы, матэматыцы, граматыцы; календары, ноты і інш. Меў пан Антоній у продажы і творы Ігната Быкоўскага, у тым ліку і надрукаваныя ў Мінску яшчэ базыльянамі ў 1790 годзе.

З пашырэннем попыту на кнігі павялічвалася і колькасць кнігароў, якіх у 1811 годзе, як паведамляў грамадзянскі губернатар Герман Іванавіч Родзінг, «находится в городе Минске три: мещанин *Адам Макаревич*, второй — мещанин *Фелициан Калиновский*, третий — шляхтич *Тадеуш Бильмин*, которые имеют по одной лавке для продажи книг». Таму, відаць, былі падставы і ў сучаснікаў, дарэчы, замежных, каб назваць Мінск «лучшим после Вильны городом в белорусско-литовском крае», у якім «среди жителей было много интеллигентных семейств, одинаково свободно объяснявшихся как по-французски, так и по-немецки».

Кніга, якую мы павінны шукаць у Горадзе

Кніга, якая аднойчы з'явілася ў Мінску разам з пачаткам гісторыі горада, верагодна, не пазней XI—XII стагоддзяў, абжывалася тут, спачатку ўтвараючы княжацкія, царкоўныя і манастырскія кніжніцы; захоўваючы ў сабе Боскую мудрасць, пабуджала да яе спасціжэння і памнажэння мясцовымі кнігапісцамі; з цягам часу, пачынаючы з XIV—XVI стагоддзяў, набывала разнамоўны характар: у царкоўнаславянскую мову ўпляталіся беларускія словы, спасцігалася грэчаская, лацінская і старажытнаяўрэйская мовы, ствараліся польскамоўныя рукапісныя кнігі, кнігі на лацінцы і арабіцы, у якіх расчыталіся беларускамоўныя тэксты. Самае галоўнае, што ўсе гэтыя кнігі тут



разумелі, чыталі, па іх навучаліся, іх шанавалі і зберагалі і хрысціяне, і мусульмане, і іудзеі.

Багацце і разнастайнасць кніжных скарбаў Горада, якімі валодалі манастыры, цэрквы, семінарыі, гімназіі, вучэльні, таварыствы, публічныя бібліятэкі, а потым і прыватныя асобы, ацэньвалася грамадскасю хутчэй за ўсё тады, калі ўжо страчвалася, як каштоўнасці мясцовага — нацыянальнага — пісьменства і друку, што збіралі тутэйшыя калекцыянеры, — рукапісныя кнігі XIV—XVI стагоддзяў, старадрукі другой паловы XVI—XVIII стагоддзяў у пергаменных аправах з Вільні, Супрасля, Нясвіжа, Брэста, Астрога, Мінска, у тым ліку і кнігі *Бібліі Францыска Скарыны*, *Статуты Вялікага Княства Літоўскага*. Сустрэкаліся ў мясцовых зборах еўрапейскія рарытэты: інкунабулы — першыя друкаваныя кнігі XV стагоддзя і палеаатыпы — выданні пачатку — першай паловы XVI стагоддзя. Геаграфія кніжных выданняў, чытаных мінчукамі, сягала да найвыбітнейшых цэнтраў кнігадрукавання, якімі былі Амстэрдам, Антверпен, Базель, Варшава, Вена, Венецыя, Жэнева, Кракаў, Лейпцыг, Львоў, Люблін, Лондан, Майнц, Масква, Парыж, Пачаеў, Познань, Прага, Рым, Санкт-Пецярбург, Франкфурт і інш.

Мінск славіўся і знакамітымі калекцыянерамі. Гэта Дамінік Вітаноўскі, Ігнат Легатовіч, Юры Кабылінскі, Ісахар-Бер Бампі, Міхаіл Гаўсман, Генрых Татур, Аляксандр Смародскі, Андрэй Снітка, Сяргей Зубакін, кніжныя набыткі якіх сабраны былі адусюль і разышліся па свеце, склаўшы гонар не аднаму кнігазбору ці антыквару.

Лёс кніг вяршылі людзі — купляючы ці збіраючы — і вызначалі іх жыццёвы рух. У паступальным руху і развіцці знаходзілася і ўся кніжная справа Мінска на працягу XIX — пачатку XX стагоддзя, дзе ў цесным звязку выступалі кніжны гандаль, кнігазбіранне і кнігадрукаванне, якія лучылі не толькі ўнутраныя сувязі, а і адзінства з цэлым кніжным сусветам. Горад быў кропкай перасячэння і яднання кніжных інтарэсаў, месцам іх нараджэння і кніжнага жыцця, якое то заціхала, то абуджалася.

Такім зацішкам можа здацца мінскае кнігадрукаванне ў першыя гады панавання тут царскай улады, з 1795 да пачатку 1820-х гадоў, калі хоць і нешматлікая, але асноўная выдавецкая

прадукцыя выпускалася ў *Мінскай губернскай друкарні*, колішняй базыльянскай, вытворчую «магутнасць» якой вызначалі два друкарскія варштаты: у 1798 годзе была «произведена переделка из словянских на гражданские <...> польских испортившихся литер, с умножением оных, и добавлением другого станка, купленного в Москве». Акрамя ўрадавых інструкцый і адозваў, рэлігійных казанняў і прамой у Губернскай друкарні ў гэты час выйшла адносна значная колькасць кніг, прызначаных для навучання, для выкладчыкаў і навучэнцаў Мінскай гімназіі, як першае з іх — 1799 года — «Лёгкі спосаб навучыцца чытаць па-расійску і па-польску» («Łatwy sposób nauczenia się czytać po rosyjsku u po polsku») ці наступныя — вучэбныя праграмы, напрыклад, «Змест навук <...> у Мінскай гімназіі для публічнай праверкі ведаў навучэнцаў гімназіі» («Treść nauk, dawaných w Gymnazyum Mińskiem <...> na popis publiczny uczniów tegoz Gymnazyum», 1810, 1818—1823). Было надрукавана і некалькі мастацкіх твораў на польскай мове: аповесць «Выпрабаванне каханя» («Miłość na doświadczeniu», 1797) — пераклад з французскай мовы; камедыя «Нагаворшчык» («Jabieda», 1808) Васілія Капніста — пераклад з рускай мовы М. Б. Тамашэўскага; вершы Ігната Легатовіча (1822) і Ігната Быкоўскага (1823).

У 1812 годзе Мінская губернская друкарня становіцца Друкарняй дэпартамента — урадавай друкарняй, кіраўніцтва якой ажыццяўляў яе галоўны супрацоўнік Іван Іосіфавіч Стафановіч. Яму было даручана пераліць рускія шрыфты на польскія і французскія і займацца выпускам бюлетэняў аб ваенных дзеяннях французскага войска, заклікаў, пракламацый. Была надрукавана і камедыя Яна Ходзькі «Litwa oswobodzona», прысвечаная падзеям 1812 года, з якімі звязваліся спадзяванні на вызваленне з-пад царскай улады. На гэты час прыпадае і выданне ў горадзе першай газеты пад назвай «Gazeta mińska tymczasowa» («Часовая мінская газета»), якой выйшла 25 нумароў.

Яшчэ перад пачаткам руска-французскай вайны, калі адпаведна прынятаму ў Расійскай імперыі ў 1804 годзе статуту аб цензуры, даволі ліберальнаму, задача цензуравання кніг свецкага зместу даручалася цензурным камітэтам



універсітэтаў, пачалі складвацца спрыяльныя ўмовы для развіцця прыватнага кнігадрукавання, то і ў Мінску (падпарадкаваным цэнзурнаму камітэту Віленскага ўніверсітэта) з'явілася першая прыватная друкарня, аб чым сведчыць і яе першае выданне — рэлігійны зборнік «Вока Якава», надрукаваны на іўрыце ў 1808 годзе *Сімхам Зымелем*, былым гродзенскім друкаром, які пераехаў у Мінск. Разам з *Іегудам Лімам* ён выдаў больш за дзясятка рэлігійных твораў на іўрыце, якія выйшлі ў наступныя 1809—1816 гады. У рапарце ж мінскага грамадзянскага губернатара Германа Іванавіча Родзінга (Родзіна) міністру паліцыі, пецярбургскаму ваеннаму губернатару Аляксандру Балашову ад 5 кастрычніка 1811 года паведамлялася, што яўрэйская друкарня, як і Губернская, абсталявана двума станамі, а ўтрымліваецца «мещанином *Лейбою Лейбовичем Гурвичем*».

У 1818 годзе Мінскае губернскае праўленне заключае кантракт з прыватным друкаром *Зымелем Хацкелевічам Прэсам*, які бярэ на сябе ўтрыманне Губернскай друкарні з чатырма наборшчыкамі, перанабаршчыкам і памочнікам для «тиснення бумаг на рускім і польскім дыялектах». Праўда, праз год, у 1819 годзе пакідае працу ў Губернскай друкарні і адкрывае ўласную — новую друкарню — *Іван Стафановіч*. Пасля гэтага, у 1820—1835-я гады, наступае пэўнае ажыўленне — хоць бы ў канкурэнцыі паміж мінскімі друкарамі, у якой ці не заўсёды апошнім аказваўся аўтар, выдавец, замоўца выдання да друку. Як тое і здарылася з аўтарам-выдаўцом уласных твораў *Ігнатам Легатовічам*, прафесарам Мінскай гімназіі, паэтам і бібліяграфам. У «Przedmowie wydawcy» да навукова-папулярнага твора XVII стагоддзя Яна Германа па сельскай гаспадарцы «Землеўладальнік, або Інфлянцкі гаспадар» («Ziemianin, albo Gospodarz Inflandski»), пераклад і выданне якога ў 1823 годзе ажыццявіў Ігнат Легатовіч, апісваецца гісторыя друку названага твора ў Мінску: «Zdobyłem się na edycję, na jaką w Mińsku zdobyć[ć] się można. Pierwsze sześc arkuszy niegodziwie drukował żyd mający tu nikczemną drukarnię i arędujący rządową drukarnię: ten wybrawszy zgóry umowioną ode mnie sobie należność, przestał nareszcie kończyć, tak, że musiałem inaczej szukać drukarni. Początek, koniec i okładkę dorobił Stefanowicz». З прыведзеных слоў І. Легатовіча яскрава паўстае даволі бедная карціна

пачатку друкарскай працы ў горадзе, а з таго і недобрасумленнасць у дзейнасці некаторых друкароў, у дадзеным выпадку гаворка ідзе пра Зымеля Прэса, які ўзяўся, аднак не давеў друк да канца, тым не менш скарыстаўшы сродкі выдаўца. Даводзіць жа справу да розуму прыйшлося ўжо І. Стафановічу.

Калі ў 1828 годзе І. Стафановіч друкуе рускамоўную п'есу мясцовага аўтара Андрэя Паўлава «Зема», то ў 1831 годзе яе перавыдае і З. Прэс. Аднак у І. Стафановіча ўсё ж атрымліваецца «вярнуць» аўтара да сябе, і ў 1833 годзе ён выпускае яго зборнічак апавяданняў — «Подарок благонравным ученикам и ученицам на новый 1834 год, или Нравоучительные детские повести, служащие к образованию ума и сердца» — гэта першая ў горадзе кніга, надрукаваная ў мініяцюрным фармаце (9 см).

У адносінах жа да «канкурэнта» І. Стафановіча — «содержателя Минской казенной типографии Пресса» — у 1833 годзе Віленскі цэнзурны камітэт распачынае справу аб друку без дазволу цэнзуры кнігі пад загалоўкам «Песні набожныя» («Pieśni nabożne») у яго прыватнай мінскай друкарні ў 1826 і 1830 гадах, узорам якой паслужыла выданне 1825 года Віленскай друкарні місіянераў. У кнізе, як адзначалася, «находяться песни неблагонамеренные и несогласные с теперешним политическим состоянием здешнего края, распространение коих <...> могло бы произвести вредное действие». Аднак на «Pieśni nabożne» была звернута ўвага толькі ў 1832 годзе, пасля «доноса» ў Дэпартамент духоўнай цэнзуры Міністэрства ўнутраных спраў. Тады і мінскаму губернатару прыйшлося правесці адпаведнае расследаванне: выявіць, хто друкуе, — гэта быў З. Прэс, і хто гандлюе — Бейліны.

Праведзеная ў 1834 годзе рэвізія Губернскай друкарні выявіла недахопы ў яе абсталеванні, якія Зымель Хацкелевіч Прэс павінен быў кампенсаваць і па распараджэнні Мінскага губернскага праўлення 1835 года канчаткова развітацца з утрыманнем казённай друкарні і загаданнем ёю. Апошнім яго выданнем стала «Навука чытання польскага пісьма для малых дзетак з рознымі набажэнствамі і катэхізісам каталіцкім» («Nauka czytania piśma polskiego dla małych dzieci z różnym nabożeństwem i katechizmem katolickim»,



1835). У 1838 годзе ў афіцыйнай частцы «Минских губернских ведомостей», якія з гэтага года пачынаюць тут выдавацца, было апублікавана «Извещение» ад Мінскага губернскага праўлення, у якім аб'яўлялася, што «Минскому еврею Зыме-лю Прессу, по решению правительствующего Сена-тата, вовсе запрещено содержание типографии, и отпечатанные в его типографии кантычки, со-держащие песни, должны быть изъяты из народ-ного обращения». І яшчэ на працягу года мясцо-выя жандары расшуквалі шкодныя выданні «Pieśń pabożnych» і высылалі знойдзеныя асобнікі ў Дэ-партамент духоўных спраў МУС. Так скончылася дзейнасць З. Прэса, што, відаць, меў на мэце ў гэ-тай справе свой фінансавы інтарэс, рызыкнўшы заняцца друкам забароненых выданняў, але і час быў такі — рызык і надзеі — ад паўстання дзекабрыстаў у 1825 годзе і да Лістападаўскага паўстання 1830—1831 гадоў.

Колькі гадоў — з 1830 да 1836 года — удалося выкарыстаць і *Гершону Бланштэйну*, каб паспрабаваць свае сілы ў друку яўрэйскіх штогадовых календароў — «Луах», а таксама рэлігійных твораў на іўрыце, некаторыя з якіх уключалі каментары на ідыш, як «Агада» (1833). У Мінску былі перадрукаваны і раней выдадзеныя ў Амстэрдаме, Празе, Кракаве, Львове і Шклове (у XVI—XVIII стагоддзях) Кнігі Запавета Аўрагама і Міласэрнасць Аўрагама (1836), крыніцы да каментарыя з Мідраша, Міхільты, Вавілонскага і Іерусалімскага Талмуда (1836). Хоць і не быў Г. Бланштэйн канкурэнтам І. Стафановічу, але і яго дзейнасць у хуткім часе скончылася, бо ў 1836 годзе была абвешчана забарона яўрэйскага друку ў Расійскай імперыі (акрамя Вільні — на тэрыторыі Беларусі і Літвы). Зноў у друкарскай справе запанавала ціша, ледзь чутна працавала толькі Стафановічаўская друкарня, працягваючы нязменна адціскаць штогадовы «Directorium» (з 1824 года), касцёльны каляндар на польскай і лацінскай мовах, прызначаны для Мінскай дзяцэзіі.

З сярэдзіны 1840-х гадоў, нібы пасля летаргічнага сну, паступова ўзнаўляецца дзейнасць казённай Губернскай друкарні: выпускаецца «Памятная книжка Минской губернии» (1845); з загаловак і прадмовай на рускай і польскай мовах, з граматамі на старабеларускай, польскай і лацінскай мовах

выдаецца «Собрание древних грамот и актов Минской губернии» (1848). Хто і што шукаў, хто і што зберагаў, хто і на што спадзяваўся? Якая патрэбна была кніга мінскаму чытачу? Аповесць у вершах «Пан Дольский, или Свидание с дочерью» Дзмітрыя Сяргіеўскага, што выпусціла Губернская друкарня (1845), ці нотна-музычныя творы Станіслава Манюшкі «Fraszki» («Гумарэскі») (1843) і Камілы Марцінкевіч «Pierwsze proby muzykalne» («Першыя музычныя пробы») (1845), якія выйшлі ў літаграфіі Ф. Фалька?

Сапраўды, новае прыватнае літаграфічнае прадпрыемства Ф. Фалька зацікавіла многіх, і нават Уладзіслаў Сыракомля парэкамендаваў «віленскім выдаўцам звяртацца да пана Фалька з рознымі патрэбамі». Асабліваю вядомасць набыла выдадзеная ім мапа Мінскай губерні «с изображением: уездных и заштатных городов, местечек, пригородков, слобод, сёл, погостов, церквей, монастырей, пустынь и деревень, которые заключают в себе даже менее 5 дворов. На ней подробно и со всею точностью обозначены: фольварки и хутора, корчмы, господские дома и мызы, почтовые станции, а также дороги — почтовые, большие и малые; мельницы — ветряные, водные и пильные, разного рода фабрики и заводы, равно крепости, редуты и малые укрепления; распределены также границы губернские и уездные». Інфармуючы ў 1849 годзе грамадства Міншчыны пра новае выданне і значнасць працы Ф. Фалька, рэдактар газеты «Минские губернские ведомости» раіў набыць выданне кожнаму адукаванаму памешчыку. У 1850-я гады ў літаграфіі Ф. Фалька выпускалі таксама папулярныя гравіраваныя азбукі для дзяцей на польскай, нямецкай і расійскай мовах, названыя «Abecadło» ці «ABC».

Невядома, ці звярталіся віленскія выдаўцы да паслуг мінскай літаграфіі Ф. Фалька, аднак у 1851 годзе ў Мінск пераязджае на сталае месца жыхарства віленскі мешчанін *Ёкель Дворац*, які, набыўшы друкарню ў І. Стафановіча, не толькі пераймае друк касцёльных календароў, а і разгортвае даволі значную выдавецка-друкарскую дзейнасць. Яго накладам, менавіта як выдаўца, выйшлі ў Мінску на беларускай і польскай мовах чатыры творы Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча: у 1855 годзе — «Вечарніцы



і Апантаны» («Wieczernice i Obłąkany»), у 1856 годзе — «Цікавішся? — Прачытай!» («Ciekawys? — Przeczytaj!»), у 1857 годзе — «Дудар беларускі» («Dudar białoruski, czyli wszystkiego potrosze»); сумесна з мінскімі кнігарамі братамі Бейлінымі ў 1855 годзе быў надрукаваны «Гапон» («Нароп»), ілюстрацыі да якога паводле малюнкаў Карнэлія Бжэскага былі зроблены Ф. Фалькам, але на гэты раз атрымаліся не лепшай якасці, аб чым таксама засталіся ўспаміны Сыракомлі. Акрамя Дуніна-Марцінкевіча, падтрымліваў і друкаваў Ё. Дворац творы Мікалая Лойкі, Людаміра Вечара (Шчарбовіча), Фларыяна Чапляінскага. То «віншuem горад Мінск з тым, што ў ім абуджаецца літаратурны рух. Браты Бейлінавы і Ё. Дворац варушацца над выданнем кніг; увогуле някепская друкарня апошняга адпавядае мясцовым літаратурным патрэбам», — сведчыў аб зменах у мінскім кнігавыданні Уладзіслаў Сыракомля.

Значную ролю ў актывізацыі кнігадрукавання ў гэты час адыграла менавіта фінансавая падтрымка з боку ўладальнікаў мінскіх кнігарняў, асабліва Бейліных, а пазней і А. Валіцкага. *Браты Бейліны* — Гірш і Сымон, якіх зазначыў Сыракомля і якім прысвяціў вершаваныя радкі Дунін-Марцінкевіч, былі сталымі кнігарамі ў Мінску і спадчыннікамі гэтай справы, што развілася з вандроўнага да стацыянарнага гандлю. Яны мелі добра наладжаныя кнігандлёвыя кантакты з варшаўскімі і віленскімі выдаўцамі, таму асартымент іх прыватнай мінскай кнігарні паспяхова і аператыўна абнаўляўся, прэзентуючы чытачам найноўшыя творы сучасных пісьменнікаў (мелі ў кнігарні прыкладна да пяці тысяч тамоў), але таксама знаходзіліся магчымасці для падтрымкі мясцовых аўтараў шляхам фінансавання выдаткаў на друк іх выданняў. Гэта былі спачатку (у 1855 годзе), супольныя з Ё. Дворацам праекты, а потым і самастойныя. Дзякуючы накладу Бейліных былі надрукаваны ў 1858 годзе «Азбука» («Abecadło») Ф. Фалька, «Першыя ўражанні» («Pierwsze wrażenia») Яна з-над Бярэзіны (Яна Мікульскага), «Памяткі айчынныя» («Pamiętki domowe») Адама Плуга, у 1859 годзе — «Голас з Літвы» («Głos z Litwy») Адама Плуга і «Стэла Фарнарына» («Stella Fornarina») Уладзіслава Сыракомлі. Бейліны спрабавалі дбаць адначасова як пра камерцыйныя інтарэсы, выпускаючы

менавіта мастацкую літаратуру, так і пра асветніцкія, прапануючы гэтыя кнігі «do czytania za romierną cenę», што высока цанілі мінчукі і ставілі іх кнігарню на першае месца ў горадзе. Гірш Бейлін дзякуючы сваім шырокім сувязям, садзейнічаў таксама продажу букіністычных кніг, браў удзел у сустрэчах мясцовай інтэлігенцыі, якія арганізоўваў у сваёй кнігарні Аляксандр Валіцкі — літаратар, музычны крытык, публіцыст, выдавец.

Кнігарня *Аляксандра Валіцкага* была «najnowsza i najwykwintniej może urządzona w Mińsku <...>, założona w zeszłym roku w pięknym lokalu obywatela Korkozowicza, na rogu Wołoskiej ul. Zakład ten wystąpił z wielkimi nadziejami, a może i pretensjami na przyszłość — wszystko tu nazewnątrz i wewnątrz tchnie przemysłowoscia, aż do czytelnii nawet kilku gazet za opłatą miesięczną». Мінчанка Соф'я Кавалеўская успамінала, што кнігарня не проста распаўсюджвала кнігі, але і «budziła zamiłowanie w czytelnictwie». Кнігар Валіцкі і сам пісаў артыкулы для варшаўскіх і віленскіх перыядычных выданняў, такіх, як «Ruch Muzyczny» ці «Kurier Wileński», падтрымліваў сувязі з В. Дунінам-Марцінкевічам, А. Плугам, А. Кіркорам, У. Сыракомлем, Д. Стафановічам, С. Манюшкам, Ф. Міладоўскім, Ю. Сікорскім, збіраў забароненыя творы У. Сыракомлі з намерам іх выдаць. Па меркаванні Я. Карскага і Р. Зямкевіча, пад псеўданімам Місцюк ці Міншчук А. Валіцкі пісаў уласныя творы на беларускай мове. Разам з кніжным гандлем ён выдаваў за свой кошт і вучэбныя выданні. У лісце да А. Плуга ад 17 верасня 1862 года А. Валіцкі дзякуе сябру за газетны водгук пра «Насценны Буквар» («Elementarz Ścienny»), складальнікам і выдаўцом якога ён быў, і зазначае, што ўжо прадаў 20 000 экзэмпляраў гэтага выдання, надрукаваных літографам *Эмерыкам Адамовічам*, які, дарэчы, быў вучнем Яна Дамеля і працаваў настаўнікам малявання ў Мінскай гімназіі, а таксама выпускаў школьныя геаграфічныя карты, разнастайныя ўзоры каліграфічнага пісьма, рабіў фота- і мастацкія партрэты (партрэт А. Міцкевіча). У супрацоўніцтве А. Валіцкага і Э. Адамовіча выходзіць у Мінску літаратурныя выданні М. Лапіцкага — камедыя-аперэтка «Канкурэнты» («Konkurencji») (1861), нотна-музычныя творы Ф. Міладоўскага — «Для Міхася і Ясі: паланэз на чатыры рукі для фартэпіяна» («Michasiowi i Johasi: czteroręczny Polonez na Fortepian») (1860).



Менавіта асаблівая руплівасць А. Валіцкага на выдавецкай ніве і была разгорнута ў выпуску нотна-музычных твораў, калі ён устанавіў прафесійныя кантакты з друкарнямі ў Варшаве, а найболей — у Лейпцыгу, дзе супрацоўнічаў з літаграфіяй-штыхарняй Карла Родэра. Паслугамі лейпцыгскай фірмы, да адкрыцця ўласных штыхарань, карысталіся ў XIX стагоддзі і вядучыя выдаўцы нотна-музычнай літаратуры з Варшавы. Як уладальнік кнігарні, а таксама склада музычных матэрыялаў «*piśmiennych i rysunkowych oraz foterpianów z celniejszych fabryk warszawskich*» А. Валіцкі прымаў замовы на ўсялякія «*druki i litografje w Mińsku*». Яго накладам рыхтаваліся ў Мінску да выдання творы С. Манюшкі, Ф. Міладоўскага, В. Пшыборы, А. Грунера, К. Лады, А. Бартэльса і інш. У планах А. Валіцкага-выдаўца быў выпуск каля 50 нотна-музычных твораў, якія прэзентавалі песні, аперэты, танцавальную музыку мясцовых і краёвых кампазітараў, музыкантаў і паэтаў. Цесныя сяброўскія і творчыя сувязі з Мінскам лепшых прадстаўнікоў тагачаснай музычнай культуры, такіх, як Юзаф Сікорскі ці Станіслаў Манюшка, выявіліся ў ажыўленні музычнага і літаратурнага руху, у актыўным кніга- і нотавыданні. Адною з галоўных асоб у Мінску, дзякуючы каму пашырылася музычная культура ў Горадзе, і быў А. Валіцкі.

1850—1860-я гады сталі росквітам не толькі польскамоўнага кнігадрукавання ў Мінску, а і ўсплёскам культурнага ўзаемадзеяння літаратараў, кампазітараў, мастакоў, выдаўцоў, кнігароў і друкароў у справе нараджэння новых мясцовых выданняў, і найперш на беларускай мове, што зрабілася цэлай грамадскай з’явай, якая ўзняла хвалю абуджэння гарадскога і краёвага жыцця інтэлігенцыі. Але, безумоўна, да пэўнай ступені дазваляўся той грамадскі ўздым. Чытанне па-за межамі дазволенага было патаемным — у гуртках, у прыватных бібліятэках і кнігарнях, як гэта рабілі мінскія гімназісты, якім забаранялася прыносіць польскія кнігі ў гімназіі. Такое чытанне і яго прапаганда жорстка пераследаваліся адміністрацыяй установы, цягнучы за сабой канфіскацыю выданняў.

Вось паспрабавалі мінчукі падпісацца на новае, перакладзенае В. Дуніным-Марцінкевічам на беларускую мову з выкарыстаннем польскага

шрыфту выданне «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, якое пасля выхаду першай часткі ў 1859 годзе ў віленскай друкарні Адама Сыркіна таксама аказалася забароненым... Нібы ў прадчуванні чарговага паўстання — паўстання 1863 года. Падчас жа паўстання быў арыштаваны А. Валіцкі і 14 лютага 1863 года высланы ў Тамбоў. Пасля вяртання, у 1867 годзе, — яму было забаронена жыць у Мінску — жыў і працаваў у Варшаве, Кракаве, Радзівілаўскім архіве ў Нясвіжы, падтрымліваючы кантакты, у значнай ступені кніжныя, з роднымі ў Мінску.

Мінск жа, апынуўшыся пасля 1864 года на ваенным становішчы, на якім быў да 1870 года, зноў заціх у роздуме над новымі ўмовамі гарадскога жыцця і яго спраў, разам з тым і кніжнай справы: у 1864 годзе царскім урадам было забаронена ўжыванне польскай мовы, у 1865 годзе — уведзены «Часовыя правілы аб цензуры і друку», паводле якіх правінцыйныя друкарні аказаліся ў больш жорсткай сітуацыі ў параўнанні са сталічнымі, пецябургскімі і маскоўскімі, у выніку чаго дзейнасць прыватных выдаўцоў у Мінску прыпынілася. Без перашкод і канкурэнцыі працягвала працаваць толькі Губернская друкарня, кіраўнікі якой яшчэ зусім нядаўна скардзіліся ў Губернскае праўленне і абвінавачвалі прыватныя друкарні ва ўсіх сваіх бедах: «Частная типография еврея Дворжеца и другая с литографией, вновь открытая чиновником Адамовичем, поставлены в такое положение, что, независимо означенных присутственных мест и воинских учреждений, все частные лица, а в особенности купечество и аптеки, обращаются к ним со своими заказами; Губ. тип. при таких обстоятельствах не имеет решительно от них никакого дохода». Ажыццявіўшы на пачатку 1860-х гадоў пераабсталяванне друкарні, набыўшы ў Вільні новую машыну для літаграфічных работ, Губернскае праўленне нібы прыняло ўсе неабходныя меры, «чтобы заказы исполнялись немедленно <...> по ценам значительно низшим, нежели в частных типографиях». Але не стала «раптам», амаль на дзесяцігоддзе, канкурэнтаў у мінскім кнігавыданні — прыватных друкароў. І неабходны быў час, каб у новых умовах з’явіліся новыя прыватныя ініцыятывы.



Унікальны помнік смежавой культуры XVII стагоддзя

Да канца XVI стагоддзя помнікі смежавой літаратуры Беларусі былі пераважна рукапісныя. Кірылічная традыцыя, як правіла, звярталася да монатэксту. Успомнім хаця б «Прамову Мялешкі», «Ліст да Абуховіча», самыя розныя лісты да Святога Пятра або трапары, кандакі, асьмагласнікі і т. п. Выдатны знаўца народнай культуры Сярэднявечча і Рэнесансу М. Бахцін адзначаў: «Да нас дайшлі даволі шматлікія парадыйныя літургіі («Літургія п'яніц», «Літургія ігракоў»)…, пароды на евангельскія чытанні, на царкоўныя гімны і псалмы…, пароды на заповеды («Запавет свінні», «Запавет асла»), парадыйныя эпітафіі, парадыйныя паставы сабораў і інш.».

Сёння мы пазнаёмім беларускага чытача з сатырычным друкаваным выданнем іншага парадку. Гэта «Суплікацыя Віленскага збору да Гера Марціна Лютэра за Кс[ыяндза] Мікалая Бурхарда, свайго міністра, які ў суботу, лезучы па курэй, зваліўся з драбіны і меў гонар зламаць шыю». Мне вядомыя дзве яго рэдакцыі: віленская (1623) і кракаўская (1625). Яны адрозніваюцца тытульнымі лістамі, наяўнасцю гравюр і іншымі элементамі структурна-сюжэтнага характару. Акрамя выпускніцы філалагічнага факультэта БДУ Ірыны Прычынец (Зімневай), гэты твор даследаваўся таксама магістрам філалогіі Ірынай Міхно. На вялікі жаль, не былі напісаны манаграфіі, не былі выдадзены навуковыя тэксты. Таму ў Год навукі было б недаравальна і далей хаваць «Суплікацыю» ад беларускага чытача.

Гэты помнік унікальны найперш сваім прафесійным выкананнем. Хутчэй за ўсё ён належаў п'яру езуіта Хадзыньскага (Хадзынскага) і быў накіраваны супраць пратэстантаў. Твор напісаны з нагоды трагічнай смерці лютэранскага прапаведніка Мікалая Бурхарда. Аднак жанравая прырода яго далёкая ад твораў функцыянальнай (на пахаванне) літаратуры. Сатырык-езуіт абраў форму

SVPLIKACYA ZBORV WILENSKIEGO.

Do Heru Martyn Luter / zá K. Mikolajem Bur
charodem Ministrem swym / ktorow Sobosc
potury lazac / zdrabiny spadl / y byle
zlamac raczyt.



Den z'nebia 6' minastego dnia Czerwca / Dicy
Wsmuecticy 6' z Luter swostapisan Barmien cy.

•••••

Тытульны ліст выдання «Суплікацыя Віленскага збору...»
Кракаў, 1625 год.



суплікацыі (старопольск. *suplika*, *suplikacja* ад лац. *supplicatio* 'прашэнне, просьба'), якая звычайна мела характар звароту да дзяржаўных асоб, караля або адзінаверцаў з далёка не сатырычным і не гумарыстычным зместам. Так, напрыклад, у 1623 годзе стварыў сваю «Суплікацыю» беларуска-украінскі пісьменнік-палеміст Мялецый Сматрыцкі. Шэраг рукапісных суплік напісаў абаронца праваслаўя ў Вялікім Княстве Літоўскім Афанасій Філіповіч.

У XVII стагоддзі для дасягнення сатырычнага эфекту было недастаткова таленту пісьменніка. Друкаваная сатырычная кніга прадугледжвала таксама чытача, абазнананага ў тонкасцях архітэктонікі кнігі, яе знакавай адметнасці. Абавязковым элементам друкаванай кнігі быў прадмоўна-пасляслоўны комплекс, які меў на ўвазе наяўнасць такога пазалітаратурнага кампанента, як герб знакамітай асобы, а таксама ён уключаў у сябе эпіграму, прысвячэнне, прадмову, пасляслоўе ці малітву-пасляслоўе.

Этыкетна пажаданым быў і партрэт-гравюра выдаўца або аўтара твора, чым вызначаліся выданні Іагана Гутэнберга, Марціна Лютэра, Францыска Скарыны, Мікалая Гусоўскага. Каб выклікаць смехавы эфект, трэба было перайначыць, перавярнуць, не толькі звярнуцца да так званай алхіміі слова, але і сам знак, сімвал, метафару паставіць у шэраг кніжнай антыкультуры.

Найбольш яркія помнікі друкаванай смехавой літаратуры стварылі езуіты, якія навучаліся паэтычнаму майстэрству або ў езуіцкіх школах і калегіях, або ў Віленскай езуіцкай акадэміі. Вастрыё сваёй сатыры яны часцей за ўсё накіроўвалі супраць лютэран або кальвіністаў — галоўных апанентаў у галіне дагматычнага багаслоўя. Сатырычныя функцыянальныя, эпіталамічныя (прысвечаныя вяселлю) або прысвечаныя сіноду твор з'яўляўся адразу ж пасля адпаведных падзей. «Ліст д'ябла да суперінтэнданта» ці «Вітанне на першы прыезд з Круляўца ў Кадлубак Віленскага саксонскага невядомага гера Лютэрмарха» са сваёй з'едлівай сатырай на апанентаў па веры даволі хутка распаўсюдзіліся па ўсёй тэрыторыі Рэчы Паспалітай.

У сатырычных творах збор нярэдка называецца зборышчам, казнадзей — блазнадзеем, міністр — свіністрам і г. д. У гербах і іх апісаннях замест грыфонаў, львоў і лілей з'яўляюцца пеўні,

куры, свіныя лычы або капыты. Нават інскрыпцыі (надпісы) друкуюцца ў люстраным адбітку, як, напрыклад, у «Суплікацыі»: «*Ubi ego sum, ibi minister meus erit* — Там, дзе я, там будзе і мой слуга» (гл. ілюстрацыю). Для пазначэння часу і месца выдання твора таксама ўжываюцца сродкі з арсенала барочнай «дурноты»: «Дадзены з пекла» або «Року 1642 учарашняга дня». Дзеля пазначэння «сур'ёзнасці» выдання як твора высокага стылю нярэдка выкарыстоўваюцца такія жанры малых паэтычных форм, як эпітафія, апастрофа, а таксама зварот, ліст, адказ.

Беларускія сатырычныя творы на рэлігійную тэматыку карэнным чынам адрозніваюцца ад падобных рускіх опусаў. Айчынныя помнікі былі з'арыентаваны на адпаведныя друкаваныя ўзоры польскай літаратуры, якія ствараліся, напрыклад, у Кракаве шкалярамі, пеўчымі, рыбалтамі. Па сутнасці, гэтыя творы гарадской культуры, і смех у іх быў прывязаны не да канкрэтнага свята, як, напрыклад, Каляд, а да нейкага камічнага выпадку, смешнай гісторыі або чалавека, які трапляў у смешную сітуацыю. Горад не толькі патрабаваў відовішч, але і мог шчодро іх аплачваць. Друкаваныя творы смехавой культуры траплялі ў разрад «вечнасных» помнікаў, яны не маглі перадавацца з вуснаў у вусны, а чыталіся, няхай і карпаратыўна.

Кананічная малітва ў рускай смехавой культуры гэтага перыяду (напрыклад, малітва «Святы Боже, Святы крепкий, Святы бессмертный, помилуй нас») у вуснах п'яніц набывала богазневажальны змест: «Свяже хмель, свяже крепче, свяже пьяных и всех пьющих, помилуй нас». Аднак акадэмік Д. С. Ліхачоў лічыў, што гэты тыповы «смех над самим собой», і аб'ектам абсмейвання не была ні праваслаўная царква, ні праваслаўная вера.

«Суплікацыя» — твор-пародыя абсалютна новага тыпу смехавой літаратуры. У поле зроку аўтара трапіў іншаверац са сваімі дагматычнымі ўяўленнямі, таму «смех» мае тут не столькі гумарыстычную, колькі сатырычна-гратэсчную прыроду. Спадзяёмся, што гэты літаратурны помнік у перакладзе на сучасную беларускую мову не толькі будзе цікавым для прачытання, але і дасць імпульс для даследавання друкаваных сатырычных твораў Беларусі эпохі Барока.

Уладзімір Кароткі



Суплікацыя Віленскага збору

**Да гера Марціна Лютэра¹ за Кс[яндза]
Мікалая Бурхарда, свайго міністра, які ў субо-
ту, лезучы па курэй, зваліўся з драбіны і меў
гонар зламаць сабе шыю.**

*Перададзены з пекла дня васьмнацатага меся-
ца чэрвеня, з Нямецкай вуліцы, а напісаны ў Лютэ-
ранскай камяніцы.*

Кс. С. Гэй, Бурхард, прызнайся, зрабіў добра
многа?

Кс. Мк. Пазней мы паглядзім. Цяпер — хопіць
злога.

Да гэтага часу град, дождж падаў з неба,
А зараз міністры — як быццам так трэба!
Аблезлы кажух і старое адзенне —
Знайшлі лютэране ў ім скарб, суцяшэнне.
Хавайце скарб пільна, бо раптам шчэ згіне —
Глядзіце, хто ходзіць з касой пры драбіне.

Суплікацыя Віленскага Збору

*Да гера Марціна Лютэра ад твайго Ксяндза
Мікалая Бурхарда, які ў суботу, лезучы па курэй,
зваліўся з драбіны і зламаў шыю.*

Ад верных авечак на грудзі яму ў труну пакла-
дзена.

Шаноўнаму Саскаму Патрыярху геру Марціну
Лютэру Пятаму Евангелісту Вітэнбергскаму Апо-
сталу Архісеньёру Сапраўднай веры ад вернікаў
Аўгсбургскай Канфесіі Віленскага збору. Паклон і
паслушэнства.

Гер Лютэр Марціне — так пастыра ўзносяць —
Паслухай, наш родны, як людзі галосаць.
Спрабуў разабрацца, цябе вельмі просім,
У тым, што у Вільні на днях адбылося.
Аддаць ліст павінен слуга твой рахманы,
Жыве на Нямецкай — табе ён адданы.
Твайго Евангелля быў слаўным Рабінам²,
Але зламаў шыю, упаўшы з драбіны.

Язык адваліўся, і зубы ўраз зніклі,
І мовы няма больш, і словы заціхлі.
Калі ў яго будзеш пра нешта пытацца,
Адказу не зможаш ужо дачакацца.
Паколькі маўчыць ён, тут страціўшы мову,
Табе гэты ліст перадаць мы гатовы.

Аднойчы ў суботу пазваў ён у госці
Суседзяў — праўдзівых авечак вашмосці.
Гарэлкі глынуў ён, прыйшоўшы са збору,
«Варыла што?» — у жонкі спытаўся з дакорам.
«Яечка і рыбка» — яна кажа ціха.

Касцельных правоў абаронца успыхнуў:
«Ты хочаш застацца дурной Папяжніцай³,
Ну, як я магу нейкім яйкам карміцца?»
Тым часам гарэлка дакончыла справу —
Раз'юшаны леў у тваіх ён уставах,
Быў бацькі свайго найлепшым ён сынам,
У курнік да курыцы ўзлез праз драбіну.
І вось як да курніка хутка так скочыў,
Квактуху за горла схапіў ён ахвоча.
Святар не чакаў, што пывун нецнатлівы,
Курэй абаронца, кідаць стане дзівы.
Тварыліся ў курніку страшныя дзеі —
Зрабіў летуна ён з ксяндза Казнадзея.
Аматар курэй не дабіўся падаткаў,
Крычаць дзеці з плачам — ды ў д'ябла ўжо татка.
А пані, нябога, што рыбу варыла,
Ад сполаху лыжку аж з рук упусціла.
Ён доўга рабіў зло і шкодзіў нямала —
Дарога да д'ябла яго напаткала.
Галовачка, Божымі пісьмамі поўна,
Звалілася так, што ляцела аж воўна.
Язык, якім рэзаў ён Божае слова,
Адсох вельмі хутка — спынілася мова.
А горла, што ў зборы грахоўна спявала,
Жахліва скрывіўшыся, кроўю заззяла.
Душа ж, як закрыліся дзверы ля горла,
З другога канца нечакана папёрла.

Каб мускус⁴ не траціў, быў з ім асцярожна,
Завёў душу ў лазню б — адмылася б, можа?
Пра веру Вашмосці нам чуць нескладана,

¹ Марцін Лютэр — нямецкі манах, былы каталіцкі святар, прафесар багаслоўя, выдатны дзеяч і пачынальнік хрысціянскага рэфарматарскага руху XVI стагоддзя, пасля вядомага як пратэстанцкая Рэфармацыя.

² Рабін — служыцель культуры ў іудаізме, судзія па пытаннях рэлігійнага і сямейнага жыцця ў яўрэйскай абшчыне.

³ Папяжніца — паводле некаторых звестак Папа Рымскі Ян VIII быў асобай жаночага роду.

⁴ Мускус — рэчыва з моцным пахам, якое выпрацоўваецца залозамі самца кабаргі і некаторых іншых жывёл.



Няхай душа сасаў не будзе паганай.
 Калі яму скажуць nil coinquinatum⁵,
 Не зойдзе на неба, аддаў страх свой катам.
 Калі ты таксама патрапіш у неба
 (Так, як п'яныя. Дзівіцца не трэба.)
 Яму ўжо да пекла праклаў ты дарогу,
 Да д'ябла ён пойдзе, не трапіць да Бога.
 Твае шанаваў і правы, і уставы,
 Еў мяса ў суботу (пакутнік ён правы!).
 Каб ты не цураўся паслоў з Рыму Папы,
 Не шыю зламаў бы, а ўскочыў на лапы.
 Яго лічыць будзем пакутнікам простым,
 Бо куры забілі яго падчас посту.
 Ахоўваў старанна правы твае ў Вільні
 І цноты захоўваў твае вельмі пільна,
 Дзяўчат не кахаў, бо жыў вераю толькі,
 Меў шчодрую жонку і дзетачак колькі.
 Усе абавязкі выконваў ён мужа,
 Клянёмся: рабіў усё добра, паслушна.
 Яго цяпер з шыяй зламанай малюем:
 Між цнот чатырох на выяве гаруе.
 Мы праўду гаворым табе, як па нотах,
 Цябе абскакаў ён у шмат якіх цнотах.
 Ты ў кляштары быў як (пасціўся аддана),
 А ён хоць пры кляштары й быў выхаваны,
 Але не пасціў; на імшу ты ахвоча
 Хадзіў, а пасля шчэ маліўся паўночы,
 А ён, каб хацеў ноччу ўстаць на малітву,
 То з жонкай павінен быў вытрымаць бітву.

З каханьня дзівіліся кот і суседзі,
 Як скарб дарагі, ён хаваў жонку недзе.
 З амбону⁶ казаў нам усё, што ён ведаў,
 І толькі ад праўды не бачылі следу.
 А гэта таму, што так моцна кахае,
 Бо ў што закаханы, то й не дазваляе.
 У вочы нам сунуў твае ён уставы —
 За гэта яму акурат вечна слава.
 Дэвізам яму назаўсёды застыла:
 Si not vult uxor, ergo veniat ancilla⁷.
 Гучала імя тваё часта ў казаньнях,
 Паклонам паказваў сваё шанаванне.

Калі ж іншым шляхам душа прэч скакала,
 Дзівіліся з гэтага ўсе мы нямала!
 Смерць бы такая яго не спаткала,
 Каб жонка пярыну яму падаслала.
 Палёт яго з курніка — Бога каранне,
 Даволі вясёлае меў ён скананне,
 Бо, дух выпускаўшы, мы бачылі самі:
 Шчасліва і радасна дрыгаў нагамі.
 А тую драбіну схаваць ёсць патрэба:
 Па ёй казнадзей можа ўскочыць на неба.
 А зараз да збору яго перанеслі,
 А пеўня адразу ж на шпагах разнеслі,
 Бо смерці Святога стаў певень прычынай,
 Зваліўся на шыю, як коцік з драбіны.
 Людзей такіх добрых у нас вельмі мала,
 Хоць ксёндз у касцёле й жаніўся удала.
 Калі нашы шы так будуць круціцца,
 То шмат тады людю да д'ябла памчыцца.
 Таму, каб прыйшоу, мы цябе зараз просім,
 Табе толькі верым і з гора галосім.

З-за жонкі тваёй Катарыны Фон Борэ⁸
 (Лакцёў дзевяноста, а можа, і спрай)
 Душы нямой дзверы адкрыў ты да Раю,
 І скажам «бывай» мы ксяндзу Мікалаю.
 Па ім, казнадзёі, слязу праліваем,
 Тваё вельмі часта імя ўспамінаем.
 А жонка галосіць, раве слёзным крыкам,
 І ставіць ў галовах дзбан піва вялікі.
 Дзбан піва, яшчэ аквавіту у пляшцы:
 Яна у цябе была часта у ласцы.
 Табе, Марцін Лютэр, мы ліст пасылаем,
 Парады разумнай тваёй мы чакаем.
 Настаўніка зараз мы іншага маем:
 Ксяндза Самуэля у Вільні прымаем.
 Пасвечаны ў Познані, толькі прыехаў,
 Пра праўду тваю ён гаворыць без смеху.
 З навукі глыбокай, што мае без меры,
 Ён новае ўносіць ў касцёльную веру.
 Як хрысціць дзіця, дык чарцей ўспамінае,
 Ці тое чыніць твой закон дазваляе?
 Як быццам бы ліха на жонку напала,

⁵ Nil coinquinatum (лац.) — нічога ганебнага.

⁶ Амбон(а) — спецыяльнае збудаванне ў хрысціянскім храме, прызначанае для чытання Святога Пісання, спеваў або абвяшчэння некаторых богаслужэбных тэкстаў.

⁷ Si non vult uxor, ergo veniat ancilla (лац.) — Калі не хоча жонка, тады няхай прыйдзе служанка.

⁸ Катарына фон Бора — жонка і найбліжэйшая памочніца нямецкага царкоўнага рэфарматара Марціна Лютэра.



Для дзетак у д'ябла упынку шукала.
 А Кальвіна⁹ дзеці шчаслівыя ходзяць,
 І, дзякуй Богу, здароўе знаходзяць.
 Ад нас некаторыя ўжо адракліся —
 Да Кальвіна хросту прыйшлі-прыпляліся.
 Па-іншаму ўставы ён выдаў без спору
 І біскупаў двух далучыў да сабору.
 Вайцеха і Стася ён сасамі кліча,
 Яны ж прад тваім былі ўласным абліччам.
 Такіх святых шмат ён і часта прыводзіць,
 Усіх з каталіцтва гвалтоўна выводзіць.

Табою мы цешымся, шчыра шануем,
 Замест іх касцей лахманы ім цалуем.
 Рараты¹⁰ прыдумаў, праводзіць ахвоча,
 Ён робіць усё, галава што захоча.
 І з вуснаў ягоных падман ляціць куляй,
 Гаворыць пра тое, чаго мы не чулі.
 Да споведзі нас ён хадзіць прымушае —
 І што нашу веру тады напаткае?
 Вучыць будзе ён, хоць яму не казалі,
 Свіней каб, сабак у саборы хавалі!
 І кнігу сваю напісаў пра Рай душны —
 Паводле матэрыі — так, тытул слушны!
 А ксёндз Самуэль сам там будзе Адамам,
 А побач яго будзе Ева за даму.
 Калі спакушаць стане чорт цябе ў Раі,
 То ты не здзіўляйся: так часта бывае.
 Яму тады з Вільні ўчынілі выгнанне,
 Так, як зрабілі ў свой час у Пазнані.
 Тады б вось і звычай стары аднавіўся,
 І Рай бы, як трэба, сапраўдным зрабіўся,
 Кажух як Адаму і Еве падалі,
 Калі саграшылі ды з Раю іх гналі.
 А з гэтым Адамам то што б тады стала,
 Калі б яго з Евай жыццё ў свет пагнала?
 Хадзіў бы, магчыма, у іншым убранні,
 Змяніў бы сутану на беднае рванне.
 Нятанняя стужкі купляе для жонкі,
 Яна носіць тасьмы — не хоча вяроўкі.
 Пайшоў бы да кушнера — футра хай зробіць,
 Сутана яго больш ужо не аздобіць.
 Што хоча, ён творыць у нашым саборы,
 І слухаць яго мы павінны з пакарай.

Твайго зараз вельмі чакаем рашэння,
 Таму пасылаем такое прашэнне.
 Ты нам дапаможаш, падкажаш, напэўна,
 І вышлеш законы свае сасам верным.
 Паштоўку ад вас спадзяёмся убачыць
 І за душу тваю Богу аддзячыць.
 Для нас назаўсёды ты будзь мілым панам,
 Мы ж будзем з табою. На век вякоў. Аман.

На магілку:

Вернікі:

Вы, куры нягодныя, што тут грабеце?
 Тут Ксёндз спачывае. Ужо на тым свеце.
Кс. Мікалай:
 Спакою мне дайце, бо злыя тут куры
 Мяне ўвялі ў сорам праз іх авантуры.
 А вы па прысмакі ісці не спяшайце,
 У курніку шыю сабе не зламайце!

Гербы слаўнай памяці Нябожчыка

Кс. Мікалая:

Кій у полі шырокім — ад бацькі герб мае,
 Нясушкі на кроснах — па маці трымае.
 На бабчыным гербе — каза з качаргою,
 На шлёме вісіць ключ са стужкай даўгою.

Апастрофа да горада Вільні:

О, Горад няшчасны, о, Горад адзіны,
 Ты радасць Літвы і аздоба краіны!
 Ты людзям з Пазнані саны давала,
 Спачатку гасцінна ў сябе іх прымала.
 Ім добра жылося у горадзе іншым,
 Але пакарае іх ў Вільні Ўсявышні.
 Шукаючы шчасця, у Вільню ўцякаюць,
 Але вельмі хутка тут шыі ламаюць.

Зварот-папярэджанне да сасаў:

Курэй вы не прагніце, сасы, ў час посту,
 Міколы кіруйцеся прыкладам простым.
 Каго курнік вабіць і ўсяк спакушае,
 Той шыю, упаўшы з драбіны, зламае.
 Жыццё будзе вернікаў доўгім, салодкім,
 Калі спажываць будуць рыбу, сялёдку.

⁹ Жан Кальвін — дзеяч Рэфармацыі, заснавальнік кальвінізму — кірунку пратэстанцтва.

¹⁰ Рараты — імя ў касцёле на ўсходзе сонца падчас Адвэнту (пост перад Раствам).



Да тых жа сасаў:

Кривая, знаць, вера і сасам не міла,
Бо Бурхарду б шыю тады не скрывіла.

Свечка,

Якую Кс. Шван Дамбровскі паставіў на ліхтары
Справядлівасці.

Самуэль Шван Дамбровскі, Слуга Божага слова,
верным у Хрысце Братам і Сёстрам Хрысціянскай
веры Аўгсбургскага вызнання.

Вас выбралі, дзеткі, у статак да Бога,
Усе вы авечкі для Бога жывога.
Пан Бог ужо цуды нам новыя творыць,
Мацуе уставы, моц сэрцу ён дорыць.
Пад вечар учора я лазіў ля печкі,
Агеньчык свяціўся, гарэла і свечка.
Як раптам Дух Панскі праз комін ускочыў,
Аж іскры і дым мне палезлі у вочы!
Напэўна, сказаў бы мне нейкія словы,
Дык жонка, дурная і белагалова,
Па-папску жагнацца прыдумала з страху,
А пан раззлаваўся і прэч скокнуў з даху.
І ліст блізка печы ён толькі пакінуў,
Напісаны Лютэрам сэрам Марцінам.
Ён так адказаў нам на супліку гэту,
Што Бурхарду ўклалі ў труну з нейкай мэтай.
А ліст, што напісаны намі з надзеяй,
На мшы прачытаю з амбону ў нядзелю.
А Пан наш брыдотны і нейкі жажлівы,
Абсмалены нечым — глядзець немажліва.
Дык вось, мае дзеткі, збяромся мы рана,
За ласку падзякуем нашаму Пану.
Мы славіць павінны яго усе разам,
Бо раптам у цела залезе зараза.

Кс. Самуэль Шван Дамбровскі

Minister Febri Dei¹¹.

Адказ

гера Марціна Лютэра на Суплікацыю Саскага
Віленскага Збору ад Кс. Мікалая Бурхарда, Твай-
го Міністра, які ў суботу, лезучы за здароўе Пана
Лютэра па курэй, зваліўся з драбіны і зламаў сабе
шыю.

Марцін Лютэр адзіны над усімі сасамі галоўны
Пастыр і Пан на вечныя часы. Маім дзецям на Ня-
мецкай у Вільні шчасця і здароўя, якія сам мае, вам
жадае.

Тых, дзеткі, не бойцеся, ў Пекле хто ходзіць,
Там мілы ваш тата прытулак знаходзіць.
Так верыў я сам і вам верыць так трэба,
Ніхто з вас не пойдзе ў дзень суду на неба.
Чысцу ты не маеш, ў зямлі чэрві, мушкі,
Жывёлы — на сушы, у небе ёсць птушкі.
Для люду жывога дык Рай месцам служыць,
Анёл над тым Раем з мячом сваім кружыць.
А дзе ж пасля смерці падзець усе душы?
Дык я ўлез у Пекла па самыя вушы.
Ды я не адзін, тут нас немцаў хапае,
Шмат хто па-нямецку з чарцей размаўляе.
Няўжо б мы цярпелі, каб верылі ў тое,
Што будзе дзень судны і нешта святое?
Мы з чэрцямі п'ём тут, суду як чакаем,
Ва ўсю тут у косткі і ў карты гуляем.
А часам бывае, як добра нап'ёмся,
Учэпімся разам і ўсе пераб'ёмся.
І мне перапала з такой жа нагоды
(Да вас не пісаў: то было перашкодай).
А што тут рабілася, слухайце пільна,
Пасля ж прачытайце ўсім сасам у Вільні.
Застолле наладзіў для новага госця
Люцыпар для Бурхардавай ягамосьці.
Паклікаў таксама і нас, душахватаў,
Касцёла твайго злачынцаў заўзятых.
Філіпа паклікаў і Рохакадама,
Была мая любя Катрына таксама.
Прыйшоў Кальвін з Бэзам — такія пачвары,
Лгуноў несусветных вядомая пара.
Было там разумнікаў надта ўжо многа,
Маю ці Кальвіна абралі дарогу.

І вось так пілі яны чарку за чаркай,
За веру, падпіўшы, палезлі у сварку:
Якому касцёлу ўсе людзі больш вераць?
І Кальвін да Лютэра кажа з намерам:
Табе давяраюць, напэўна, не вельмі,
Бо сына ты меў цераз дзень па вяселлі.

¹¹ Minister Febri Dei (лац.) — слуга ў Божай ліхаманцы.



Дадаў: я канонік і веру без страху,
 А ты быў лаікам, так, голым манахам.
 Так Кальвін сказаў — я ў даўгу не застаўся —
 Адказ для яго вось які атрымаўся:
 З ваколіц Жэневы ты, у паскі сабака!
 Ад пугі на спіне ты маеш пазнакі!
 Чаму без сумлення на мой касцёл брэшаш,
 На свой паглядзі лепш, мо горб свой пацешыш?
 Выява лілеі, што ссохла на спіне,
 Тваім Евангеллем зазьяла б ў хвіліну.
 Ты тут распаўсюдзіў Садом і Гамору,
 А я з Люцыпарам не ведаю гора.

І вось за грахі сустракаем тут гасця —
 Самога Кальвіна Міністра Вашмосьці.
 Прамовіў да нас ён з усмешкай спагады:
 Хлусовічу трэба вышэйшай пасады!
 І Бурхарда раптам ужо выганяе,
 Халопам пакутніка ён замяняе!
 Мяне абурыла пляткарства Кальвіна —
 Вось гэта і стала для гневу прычынай.
 Я даў яму з сілаю куфлем з-пад піва,
 Мяне ён зубамі ўхапіў неяк крыва.
 Сабачы сыноч меў атрутныя зубы,
 Я ледзь у Аіда не стрэў тады згубу!
 Паехаў лячыцца да Матыса-пана,
 (Цырульнік ён з Вільні ды чорт паважаны).
 З рагаткі стралю ў мае ён вантробы,
 Але не адолеў жахлівай хваробы.
 Пранік у мяне ўжо агеньчык пякельны,
 Што не дапаможа малітва нядзельна.
 Пячэ мне і смаліць гарачка ўсё цела,
 Ад болю у пекле амаль вар'яцею.
 Таму не адпісваўся, родныя дзеткі,
 Рука мне балела — на гэта ёсць сведкі.
 Філіп Міланхтан¹² пісаць пагадзіўся,
 Падканцлерам-пісарам ён падрадзіўся.
 Пісаў ён для вас сваёй ўласнай рукою
 Што я дыктаваў, так што будзьце ў спакоі.
 А ваш дарагі пастар Бурхард Мікола
 Улез у пашаны і гонару кола.
 Цярпеў за мае ён правы і уставы,
 Мяне не падвёў сас — працягвае справу!
 Кароль яму выдаў уласных салдатаў

І кухню сваю, ежай рознай багату.
 У рукі аддаў, бо ў ім бачыў ахвоту
 Да кухні, бо там склаў жыццё у суботу.
 Ён кухарам стаў: карміў дзяцей статак,
 Цяпер корміць ён і чарцей, і іх матак.
 На кальвінскім тлушчы і сасаў душыцы
 Так Бурхард паварвае ў чорнай юшыцы.
 Там салам шпігуюць вантробы худзейшых,
 І перчыкам сыплюць, былі каб смачнейшы.
 Пякуць налівайкаў, замест грэнак сушаць —
 Іх з півам глытаюць пякельныя душы.
 Усіх на тым свеце з кустоў іх лавілі,
 Яны з чарапоў сабе чаркі рабілі.
 А з Віцебску тых, што забілі ўладак,
 Ў мяху прынёс д'ябал (даволі вялікім).
 Мікіт з барадою з батвой гатавалі:
 Грыбоў не было, таму іх паўкідалі.
 Галовы, што ў Віцебску ім паздымалі,
 На крошкі у кухню мы хутка забралі.
 Снарады вазілі — цяпер возяць дровы,
 Астатнія — міскі памыць нам гатовы.
 А новахрышчэнцаў ў ваду акунаюць,
 Як нечысць якую ў расольнік кідаюць.
 Жыдоўскія козы смярдзяць, ды ў каросце,
 Татарскія — чорныя, з вылезлай поўсцю.
 Цэрбер гэта есць вельмі хутка адразу,
 І варыць яму Бурхард іх раз за разам.
 Цэрбер прывязаны пры браме навечна,
 Есць туркаў, татараў, жыдоў недарэчных.
 А што застанеца ад гэткай вячэры,
 Адразу памчыцца да пашчы Цэрбера.
 Шкілеты жыдоў каля пекла стаялі
 І уваходу да д'ябла чакалі.

Жыдоў вельмі многа сюды прыязджае:
 Ім Бурхард за грошы грахі адпускае.
 Каза заплякае яму ныркі шпарка
 І з тлушчу яго робіць смачную скварку.
 Часамі гатуе смачны рабунак
 (Яму на сняданне — цудоўны гатунак)
 І жывіцца кіслым і вострым ахвоча,
 Аж крывяцца вусны, на лоб лезуць вочы.
 Язык перад гэтым яго адваліўся,
 Па куры як лез ды з драбіны зваліўся.

¹² Філіп Меланхтан — нямецкі гуманіст, тэалаг і педагог, евангелічны рэфарматар, сістэматызатар лютэранскай тэалогіі, паллечнік Лютэра.



Але з пачуццём ён спявае прыгожа,
 Шкада, слоў выразна прамовіць не можа.
 Сам словы прыдумаў, прыдумаў і ноты,
 Як можна з курамі змагаўся ў суботу.
 Да штурму хадзіў як — расказваў ён смела,
 Але што казаў, то не ўсе разумелі.
 Хацеў заспяваць, як праходзяць абеды,
 А выйшла — пра нейкія ўласныя беды.
 Хацеў штосьці спець пра ягоных какошаў (курэй),
 На жаль, атрымалася песня раскошы.
 Успомніў таксама ён Самуэля,
 Каб той дапамог яму штосьці з вяселлем.
 Так Бурхарда шчасце раптоўна спаткала,
 А з вашым Мацеем таксама штось стала.
 Аднойчы, калі Люцыпар выпіў многа,
 То ў бруху яго узнялася трывога.
 Мацея глынуў Люцыпар замест лекаў —
 Вось так пагуляў д'ябал з тым чалавекам.
 Цырульнік сапраўдны, ускочыў з валізкай,
 У д'яблавым роце, ля выхаду блізка.
 Па нітках Тэсей з лабірынту выходзіў,
 Калі дзесьці качку паблізу знаходзіў.
 Па радзе маёй, ён вам кажа з ахвотай,
 Штогод адзначаць ў Вільні тую суботу.
 Суботу, як Бурхард зваліўся з драбіны
 І стаў для чарцей ён за роднага сына.
 І вы гэты дзень услаўляйце вяселлем
 І адпраўляйце ў курнік Самуэля!
 Калі да мяне Самуэль ласку мае,
 Няхай у мой гонар ён шыю зламае!
 На скаргу, што неяк вы мне дасылалі,
 Параду такую маю атрымалі:
 Вы чулі пры хросце чарцей выклінанні? —
 Дык гэта з майго ўсё было прыказання.
 Не думаў я нават, што вас гэта ўразіць,
 Суседзяў таксама не меўся абразіць.
 А дзе падзел маем між Пеклам і Раем,
 Калі з чалавека ўвесь дух вылятае?
 Чысцу няма ў небе і Раю не бачна,
 Зямля для жывых — гэта ўжо адназначна.
 І вера такая, што спрэчак не маем
 З тымі, сябрамі каго называем.
 І нас кальвіністы ніколі не лаюць
 І саны ад нас з падзякай прымаюць.
 Я помню ад д'ябла што мы атрымалі,
 Калі з Вітэнбергу яго выганялі.
 Ламалі закрыстую, білі парогі,

Самога мяне ледзь паднялі з падлогі.
 Пра гэта мае лахманы б лепш казалі,
 Што мы ад д'ябла тады атрымалі.
 Ён з'еў бы мяне на дэсерт ці закуску,
 Яго Самуэль з перцам з'есць упрыкуску.
 А Маціс сказаў мне учціва з паклонам,
 Што рэдка гаворыць ён словы праклёну.

Калі вам надасца быць кумам Кальвіна,
 Не трэба саромецца саскай дзяціны.
 Яны д'яблаў злымі усе называюць —
 Але ўсё ж цярпліва жывуць і кахаюць!
 Хоць Самуэлем быў д'ябал прагнаны,
 Але ў пекле добра ён быў прывітаны.
 Ён біскупаў польскіх згадаў у пастылі,
 Мяне аблапошваць — ў яго гэта стылі.
 Святы Станіслаў пра чыснец ўспамянае,
 Малога Пятра ён калі ўваскрашае.
 Вайцех Багародзіцу ўславіў прад мною,
 А вы лепш Марыю пакіньце ў спакоі.
 Яны у касцёле сан біскупскі мелі,
 А мы з Божай ласкі ад іх адляцелі.
 Яны пра прыбытак касцёльны ўсё дбалі,
 А мы іх балюча кіймі лупцавалі.
 Пачатак бяром мы з луды самога,
 Да нашае веры праклаў ён дарогу.
 І мудрымі быць на пісьме ён прарочыў,
 Каб мы ад Хрыста адракліся ахвоча.
 Тады ўжо было там Сіньёраў нямала,
 Адно святароў папскіх там не хапала.
 Вось бачыце, ў свеце даўно вера наша,
 А новай хто лічыць — бязглуздзіцу кажа.
 Іуда з Міністрамі добра схваўся,
 Што з біскупаў нашых ні з кім ён не знаўся.
 Іх сасамі ўсё ўжо даўно называлі,
 А біскупы намі заўжды пагарджалі.
 Святых тады вельмі яму не хапала,
 Бо ў саскім Касцёле было іх замала.
 Усіх пералічваць — дурная работа,
 Дый Бурхарда хопіць, што гігнуў ў суботу.
 Не трэба чужога — свайго нам хапае.
 Хто прагне чужога — пятлю атрымае.
 Вы порткі ўжо занадта яго усхвалялі
 І добра набожнасць да іх паказалі.
 Жадаю вам іх ператрэсці набожна,
 Адтуль прыклад цнотаў узяць асцярожна.
 Лакцёў дзевяноста і дзевяць з матраца,



І прыкладу веры не будуць трымацца.
 Калі справядлівасці з іх пажадалі,
 То трэба, каб вагі вялікія ўзялі.
 Калі жывяце ў справядлівасці, праве,
 Тады замест портак я дам свае ўставы.
 А мудрасць мая ў лахманах пражывае,
 Яе я адтуль у галоўку ганяю.
 З майго хто захоча пісьма навучыцца,
 Той мусіць да портак з пакорай схіліцца.
 Вы маеце важныя цноты чатыры,
 Яны ад мяне — іх захоўвайце шчыра.
 Цвярозымі ўбачыць іх нам не ўдалося,
 Бо лепей у пуза, чым ў порткі лілося.
 І так тыя порткі шануюць і славяць,
 Што іх на галовах пакорна цягаюць.
 Вы прагнеце веры, надзеі, любові,
 Такого багацця тут будзе даволі.
 На іх хаця б вочкам адным вы зірніце —
 Мае гэтыя порткі — мо вочы пратрыце!
 Цяпер верце ў тое, што ваша адплата
 Вас знойдзе. Бо мае яе мілы тата.
 Таму ў Вітэнбергу, ў Капліцы дакорам
 Вісяць лахманы мае якарам ў моры.
 Каб вы сваім вокам на іх паглядалі,
 Для веры сваёй за аснову іх бралі.
 Каханьня свайго я не ўспомню ніколі,

Слова: **И Ет Вирштанъ** бѣннвысѣ со ступи Лепсго.
 М.М.К. **Ціабоіс обѣцану** Копѣт сѣнас злѣго.



Въннвысѣ со ступи Лепсго
 Ціабоіс обѣцану Копѣт сѣнас злѣго
 М.М.К.

Яно пра сябе ўжо сказала даволі.
 Навошта змяніў я на порткі сутану? —
 Катрынка пазбавіла сэрца і сану.
 Яе пара ботаў з маімі штанамі
 Хай будуць таенствам і скарбам між намі!
 Святых каталіцкіх пакіньце ў спакоі,
 Бо ладзяць яны ўжо даўно між сабою.
 Калі ўваскрашаць яны будуць памёрлых,
 То вас пераробяць ў свіней брыдкіх чорных.
 А той, хто пакраў у касцёле святыні,
 Хай будзе пракляты — у гэтым ён вінен.
 Трымаць сваю веру вучыў яго іначай
 Пякар Аляксандр з-пад брамы Сабачай.
 Бакі хай асвеціць яму святло з лою,
 Каб глупства сваё ён спазнаў немалое.
 Няхай бы ягоны трыбух разарвала,
 Прызнаўся б тады, з кім здаўна размаўляе.
 Накінуў яму бы гадоў шчэ з дзясятка,
 Як бачыце, добры дае вам пачатак.
 І цяжка пярэчыць, бо сам прымушае
 Міністар уладны — сябрук налягае.
 Навошта ён робіць? Хоць нехта убачыць? —
 За споведзь такую ніхто не заплаціць.
 Хоць цяжка яму, але знову і знову
 Ён мусіць казаць свае зверху прамовы.
 І веру яго Аляксандр хай праверыць,
 І за заслугі хай меру адмерыць.
 Рараты ты скраў з каталіцкай закрыстай,
 Не знойдзеш таго ты у Евангелістаў.
 Але калі спевы іх гэтыя бавяць,
 Ну, хай пра расу ўжо сваю паспяваюць.

Інтэнцыю нам зразумець ёсць патрэба,
 Жадае расы Божай з склепа — не з неба.
 Як гэты жаданне прагнаць спрабавалі,
 Рараты з камення яму падавалі.
 І трэба баяцца, бо рок злым быць можа,
 Ягонья погляды, кара, о, Божа!
 Меркурый ўсіх злодзеяў, хлуснікаў ярых
 З Венераю разам злучае у пары.
 Адно аднаго хоць яны зразумелі
 І разам з Венераю побач сядзелі,
 Меркурый скраў грошы — яна зазлавала! —
 І супраць яго ўсіх багін збунтавала.
 Ён той свой учынак тлумачыў ганебны:
 Падзякаваць сасам у Вільні патрэбна,
 Таму што адведваў ён сасаў ахвоча,
 І выспаведваў іх ўсіх неаднойчы.

Ілюстрацыя з кнігі «Суплікацыя Віленскага збору...».
 Кракаў, 1625 год.



І ледзь мы не склікалі раду праз гэта,
Няшчыра аддзячыць было яго мэтай.
Які саскі гонар, калі вашы бабы
Піхаюць з навукі Самуэля няслаба.
Тады яму дайце з Вільні на радасць
За цноты ў навуцы адну дасканаласць.
Даўно ўжо у Познані так учынілі,
Ці (як вы пішаце) яўна свянцілі.
А можа, пабавімся добра з табою:
Дадзім шыла ў рукі і шпульку з дратвою.
Па бацьку сваім ён у спадчыну мае
Шчацінку і шыла — дзе ж кніга святая?
Яшчэ яго матка ў той час нараджала,
Калі праз свінню з нейкім псом размаўляла.

І ў той час, як пёс драў свінню за шчаціну,
Яна адразала сынку пупавіну.
Тады ёй сказаў нехта (розумам чысты),
Што сын яе будзе, няйначай, Свіністрам.
А бацька ягоны Дуброўскім быў зваўся,
Мачыў ў дубе скуры і імі займаўся.
Яму педагог бы больш мудры надаўся,
То Мона, што ў Ковенскім зборы змагаўся.
І іншага тытулу не выдумляйце,
Маіх супраціўнікаў тут не хавайце.
Мы вырадка ўсё ж у спакоі пакінем
І скажам пра тое, пра што і павінны.
Найперш мяне просяць хлапцы і дзяўчынкі
Праз вашу матку — пані Катрынку:
За крыўды адпомсціце Кальвіна вучням,
Хоць шляхта яны, купцы вы — нязручна.
Ім дорага перац, шафран прадавайце
І фунтам ілжывым усё адмярайце.
Даруеце ім — назаўц вас асламі,
Хоць і лічылі як быццам купцамі.
У Гданьску ён Сару ласкава пястуе,
Катэдру казаннем сваім прафануе.
Тут мала паноў, каб быў розум ад Бога,
А Лютэра служкаў тут тысячаў многа.
Бо ўжо вельмі хутка ён будзе у Вільні,
Бо нават на Раскім яму не стабільна.
Анёл Міхаіл як ля Збору устане,
І Д'ябал у страху, і ты, о мой пане.
Аж Кальвін шалее і розум губляе
Ад смутку такога, што ўжо прыпякае.

Кальвінскія душы мяшкамі чорт носіць,
Што кесар Фердынанд на свеце тым косіць.
І душы міністраў шматлікіх цягае,
Пра Кальвіна хто бязглуздзіцу бае.
І Фрыдрых, бядак той, *Palatinus Rheni*¹³,
Ён шчасце сваё ні на што не заменіць.
Забыўся падвязкі, як з Прагі ён браўся,
З фартунай сваёю імкліва прэч мчаўся.
Яны скаргі пішуць на ўсякіх там лісаў,
Таму Люцыпар выслаў перш за ўсё Флісаў.
Фердынанду якія б дапамагалі,
Габора і Туркі сватамі нат сталі.
Не мучыла Кальвіна тое ніколі,
Што ў шляхты міністры ў страшэннай няволі.
А нехта хацеў бачыць катам лепш сына,
Чым катэхетам¹⁴ ці служкам Кальвіна.
І вось адбылося што ў Вільні нядаўна:
Міністрам быў кат, працаваў досыць спраўна.
Уцехаў адной Кальвін сэрца ратуе,
Што ў Зборы сваім ён пра Лілію чуе,
Якая ў Жэневе была яму плямай,
Са спаленай рыскай, за што — ўспомнім самі.
Шчаслівы, што дзеткі з яго гербам ходзяць,
Над Зборам паставілі — там не нашкодзіць.
Пра крыж, што над Ліліяй помняць няпалка,
Усклалі на Збор, знакам: горад Баранка.
А крыж — то сыночкі яго добры, мілы,
У гонар нягодніка гэта ўчынілі.
Іконы усе пазнімалі са Збору,
І месца для крыжа няма — гэта ж сорам.

Мы чэрцям усім радзім ціха, спакойна
Забраць разам з Кальвінам дзетак ягоных.
Уставы мае, дзеткі, сэрцам любіце
І мой запавецік, як скарб, беражыце!
Вы перш за ўсё верце з усёй вашай сілы,
Як веруюць чэрці і Люцыпар мілы.
Хрыстос за людзей памёр, ўзняўся на неба,
І больш для збаўлення нічога не трэба.
Ўсе добрыя ўчынкі, цнатлівасць — нічога,
Пакуты і шлюбны — нашто гэта Богу?
Пасты, устрыманні, і ўся дысцыпліна
Не вартыя нават між вамі ўспамінаў.
Танцуй, еш і пі, весяліся ганебна,
Хрыстос за цябе цярэў — пойдзеш на неба.
Сап'ешся і станеш распуснікам-панам,
Са мной пойдзеш к Д'яблу. На век вякоў. Аман.

¹³ Palatinus Rheni (лац.) — ваявода Рэйнскі.

¹⁴ Катэхет (катэхізатар) — царкоўная пасада ў лютэранскай царкве.

